

Hillerød

Som Kraka, der både var nøgen og påklædt, var den nye by, der opstod i 1560'erne omkring det nye konelige slot Frederiksborg, både købstad og ikke købstad. Formelle privilegier fik den aldrig, og ved opkrævningen af de ekstraordinære skatter i 1661-62 havde den al mulig grund til at være tilfreds med at være regnet i landsbyernes tal. Retspleje har der dog været fra begyndelsen, 1562 oprettede Frederik den Anden Frederiksborgs Birk, og 1568 berettes ominøst om hudstrygning af fire skøger til Frederiksborg galge. Et nødtørftigt tinghus blev det også til, men intet egentligt rådhus og ingen arrest. Et fangehul i Stenholtsvang tjente kun til ophold for de fanger, der i 1620'erne sendtes ud fra Bremerholm til arbejde. Var der undtagelsesvis brug for varetægtsarrest, låntes plads i slottets fangetårn, hvor man, selvom man anskaffede »Trosser til at vinde Fanger neder i Taarnet med«, ikke engang kunne være vis på at beholde dem. 1682 skænkede en rig borger byen et firefagshus som arrest ved kirkegården d.v.s. hvor det senere ting- og arresthus byggedes, men upraktisk langt fra tinghuset. 1744 kaldte byfogden det et »lille, ældgamelt, brøstfældigt Hus, der skulde være indrettet for Byen som et Arresthus, men aldeles ikke var tjenligt dertil, hvorfor man i fornødent Tilfælde maatte betjene sig af Slottets Arrestgemmer«. For småsynderen, der havde behov af en kort tids »ærlig« forvaring, en urimelig krænkelse. Endelig 1770 fik byen et bedre hus til arrest, men først 1831 fik Hillerød et rigtigt rådhus til tegninger af rigets førende arkitekt C.F. Hansen, en smuk klassicistisk toetasjes symmetrisk

syvfagsbygning med urkvist – et ur var *de rigueur* i dansk rådhusbyggeri – og tagrytter. Klokken var oprindelig støbt til Hillerød kirke i 1621, men havde været hjemløs i 200 år efter kirkens undergang. Det gamle tinghus degraderedes til asyl.

Hillerød retskreds' berømteste forbryder, den senere henrettede morder Ole Kollerød (Pedersen), hvis selvbiografi trods al sin utroværdighed i enkelt-heder er et enestående kildeskrift og socialhistorisk *document humain*, nåede både at være indsat i den gamle arrest i 1824 og den ny i 1834. Med had skildrer han arrestforvarer Christian Miland, som først var ved at gennembore ham med en sabel og derefter gennempryglede ham dagligt så ubarmhjertigt, at han bad ham om at dræbe ham i stedet, og byfoged og birkedommer Knud von Hadeln, »den forbandet norske blodtørstig tiger«, som først lod ham arrestere uden brøde og derpå, da Kollerød fortalte ham, »vad

Arresthuslægen har konsultation.
Arresthusene betjenes af overenskomstansatte læger
– ofte praktiserende læger fra lokalområdet,
der kommer én gang om ugen.

han var for in norsk morbrender og skalkagtig domre«, lod ham gennemprygle – beskyldningen mordbrænder peger på den store brand i Hillerød i 1834, som von Hadeln var uden skyld i. De øvrige beskyldninger er i bedste fald ubeviselige.

Indvendig var der 11 enkeltceller, 3 på hver side af midterkorridoren og 5 i en sidebygning. Omkring 1880 var huset klart for lille, bl.a. klagede to prokuratorer over, at det ikke rummede kontorer, men at de ledende embedsmænd passede alle forretninger i deres afsides beliggende hjem, hvor pladsen var så

trang, at protokollerne måtte lægges i stabler på gulvet, tænk, hvis der udbrød ildsvåde i de lave bindingsværksbygninger. Man overvejede halvhjertet ombygning og påbygning i højden, da byfoged, borgmester, birkedommer *Hans Rudolph von Scholten* i et vægtigt indlæg understregede manglerne ved arresterne som det største problem, det er ikke sidste gang i denne bog, vi vil se, at ønsket om forbedrede arrester var den vægtigste drivkraft for bygning af de store nye Råd-, Ting- og Arresthuse i anden halvdel af det 19. århundrede, her med tryk på sidste led. Ikke én bestemmelse

Arresthuset bag hovedbygningen.

Ved åbningen i 1888 gav amtmand von Scholten udtryk for, at man

»ikke skal berede Arrestanterne større Lidelse end fornødent ... og bidrage til, at han efter kommer på den rette Vej«.

Stadig målsætning for arresthuset, men nu efterlevet i en bygning, der er mere end 120 år gammel.

Arkitekt Vilhelm Holcks statelige Råd-, Ting- og Arresthus rummer i dag kontorer for arrestinspektøren for Sjælland, Lolland, Falster og Bornholm.

i arresthusreglementet af 1846 kunne overholdes, bl.a. ikke kravet om mindst én større arrest med plads til i det mindste tre fanger. I perioder havde der været helt op til 34 arrestanter på én gang, hvordan det så har været muligt, og at man i de senere år normalt ikke kom over 13, skyldtes, at von Scholten pragmatisk tilpassede sine domme efter pladsforholdene. Ej heller var der en særskilt arrestgård. Efter syv år traf man i 1887 endelig den store beslutning om bygning af et fuldstændigt nyt hus og ofrede det gamle, selvom det var et C.F. Hansen-hus, og nu gik det hurtigt, året efter, 1888, var huset færdigt.

Arkitekten var *Vilhelm Holck* (1856-1936), siden 1885 konservator ved Frederiksborgmuseet, hvor han blev i samfulde 42 år samtidig med at have tegnestue

i sin tjenestebolig. Han kom til at sætte sit præg på Hillerød og omegn både med den store bankbygning på Torvets modsatte side, Hillerøds første højhus, Marie Mørks Skole og andre skolebygninger, men også med private huse og de ydmyge, men kønne stationsbygninger på Frederiksværksbanen. Frederiksborg slot var en tydelig inspirationskilde for ham, Råd-, Ting- og Arresthuset, bygget af røde mursten, minder ikke så lidt om den nederlandske renæssance i slottet. Det store hus er trefløjet med elleve fag i hovedfløjen mod Torvet, fem i et særligt fremhævet, lidt højere midterparti, over alt kamtakkede gavle – dem møder vi ofte i denne bog. Hovedrummene byradsal og retssal, denne med direkte og meget praktisk adgang fra arresten, havde højere loft end de

*Et lille produktionslokale, der giver flere indsatte mulighed for fællesskab i arbejdstiden.
Der arbejdes med bagsiden til såkaldte vejspejle.
Det buede spejl isættes hos producenten.*

øvrigt rum, hvilket også ses på facaden. Der skulle ikke ødsles, Holck ønskede de bedste pressede mursten til facaderne mod Torvet og (mod syd) mod Kannikegade, men nøjedes med almindelige maskinsten til facaden mod gården og for arresthuset. Han krævede dog fuldblændte sten over alt og præciserede lokale leverandører. Også dette hus fik en tagrytter, og kort efter 1888 opsattes den gamle klokke på ny efter tydelige lokale ønsker. I øvrigt er efter indretningen af en ny Hillerød kirke i 1987 i et kapel, som også er, om ikke bygget, så udvidet af Holck, klokken kommet tilbage til kirken, medens tinghuset fik en anden klokke i erstatning, dog kun til pynt, da den gamle skik med tre daglige ringninger er ophørt. Et morsomt bevis på, hvordan flest mulige offentlige funktioner samledes på ét sted, var, at byens sprøjtehus placeredes i gården, hvor det stadig er bevaret. Arrestforvareren, som før kun havde to rum, fik nu i hovedbygningen tre værelser samt kontor, køkken og som et tydeligt tegn på sin forbedrede sociale status endog pigekammer. Cellerne, 16 enkeltceller og 2 dobb-

beltceller samt et baderum, placeredes i to etager i den panoptiske nordfløj med vinduer ud imod rådhusgården. Endvidere byggedes tre cellegårde, adskilt indbyrdes med plankeværk, mod Torvet med mur.

Opførelsen kostede 107.000 kr. mod et overslag på 109.000 kr., godt klaret. Amtet betalte $\frac{3}{4}$, byen resten. Frederiksborg Amts Avis gav et fyldigt referat af indvielsen 28. september 1888. Efter en indledende sang til melodien »Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden« med det fromme ønske for en retsstat, »at Straf kun rammer dem, der vil fremture/deri at følge Urets brede Spor«, talte først amtmand Wedell-Wedellsborg og derpå von Scholten. Amtmanden understregede betydningen af arresthuset for beslutningen om det samlede byggeris omfang, og von Scholten gav udtryk for moderne kriminalpolitiske synspunkter, da han udtalte: »Arresthuset er nu tidssvarende, det er opført med det for Øje, at man ikke skal berede Arrestanterne større Lidelse end fornødent, og at de skulle bo sundt. Vi skulle i alle Forhold have Kjærlighed til Næsten, og Kjærligheden bør ogsaa vise sig deri, at den, der skal dømme, endnu efter Dommen kan vise den dømte, at han har dømt i Mildhed og Kjærlighed og ønsker at bidrage til, at han efter kommer paa den rette Vej. Gid dette al Tid maa ske her, saa vil der hvile Velsignelse over dette Hus.« Efter en ny sang til melodien »Vort Land, vort Land« med nye ønsker »giv Dommerstand Retsindighed,/bevar for Fald den Fod, der gled,« talte sognepræst B. Paludan-Müller. Han bad om visdoms ånd for dommerne og glemte ikke dommerens hjælpere. Om forbryderne sagde han: »Og for dem, der komme bag disse Mure for deres Synds Skyld, lad ikke dette Hus være dem blot et Sted til Skræk og Advarsel, men lad det staa omgivet af Ærefrygt i deres og alles Øjne.« Til sidst afsang man »Vor Gud han er saa fast en Borg.«

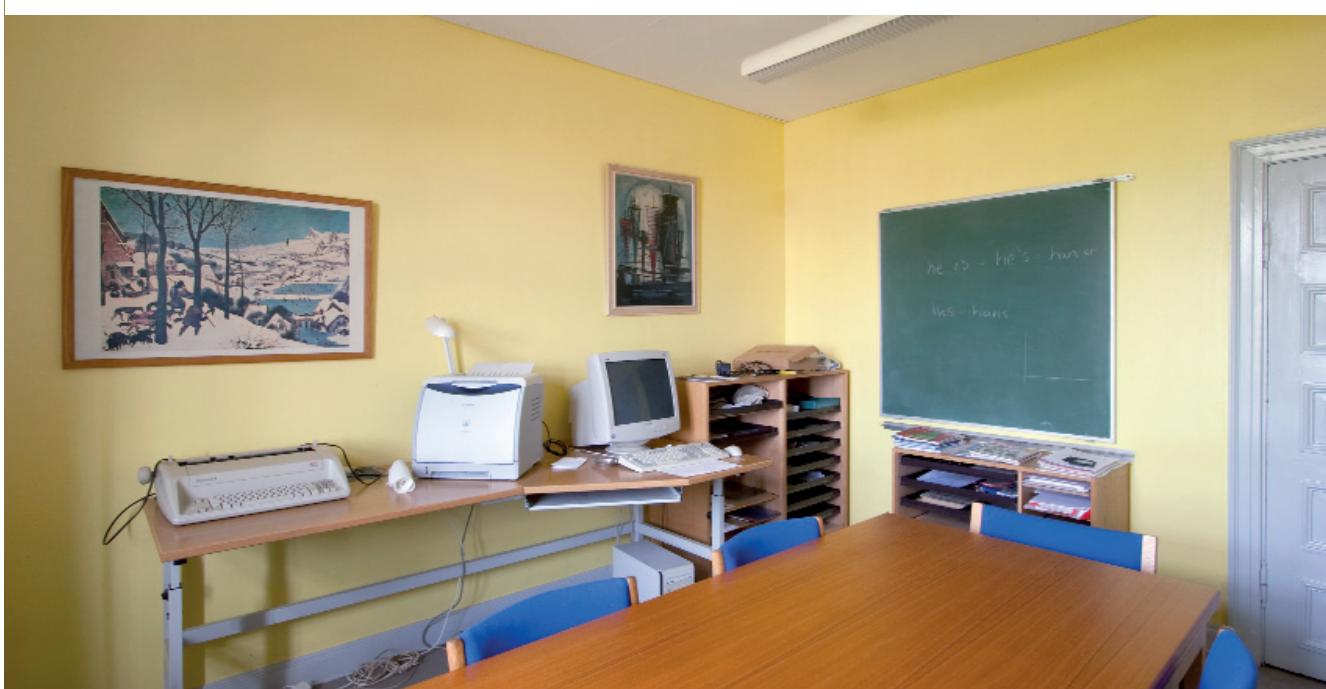
Efter denne smukke og samdrægtige højtidelighed gør det helt ondt at læse, at Frederiksborg amt næsten omgående måtte gå rettens vej for at få stadfæstet sin medråderet over bygningen. Ved Hof- og Stadsrettens dom af 4. marts 1895 fik amtet medhold heri.

I det ydre er der ikke sket ændringer i huset, ej heller ved de sidste årtiers gradvise opførelse af en stor ny politigård bag tinghuset bortset fra bygning af en gangbro, »Sukkenes Bro«, fra nybygningen til arresthusfløjens i 1976, som heldigvis ikke har skæmmet Holcks rådhus væsentligt, og som i øvrigt på grund af en manglende metaldetektor i forbindelsesdøren ikke længere kan bruges. De store indvendige ændringer, kulminerende i 1996 med en heldigt gennemført renovering, hvorved Hillerøds to dommerembeder kunne fyldes huset, og senest i 2008, da retten efter måtte rykke ud i forbindelse med retskreds-sammenlægningen, hvorved Hillerød udvidedes til hele otte dommere, har ikke berørt arrestfløjens, der på sin side dog ej heller henstår som i 1888. Det panoptiske rum er som andetsteds opgivet ved bygning af et loft over underetagen, og også her er arrestforvarerboligen for længst nedlagt. Nylig har det nyoprettede embede som arrestinspektør for region Sjælland fået kontor i det forhenværende tinghus, således med mødelokale i den gamle byrådssal, senere retssal for civildommeren, med Sophus Danne-skiold-Samsøes kæmpestore vægmaleri fra 1933 af

mageskiftet i 1560 mellem Frederik den Anden og Herluf Trolle, som muliggjorde bygningen af både Frederiksborg og Herlufsholm og dermed også Hillerøds opkomst.

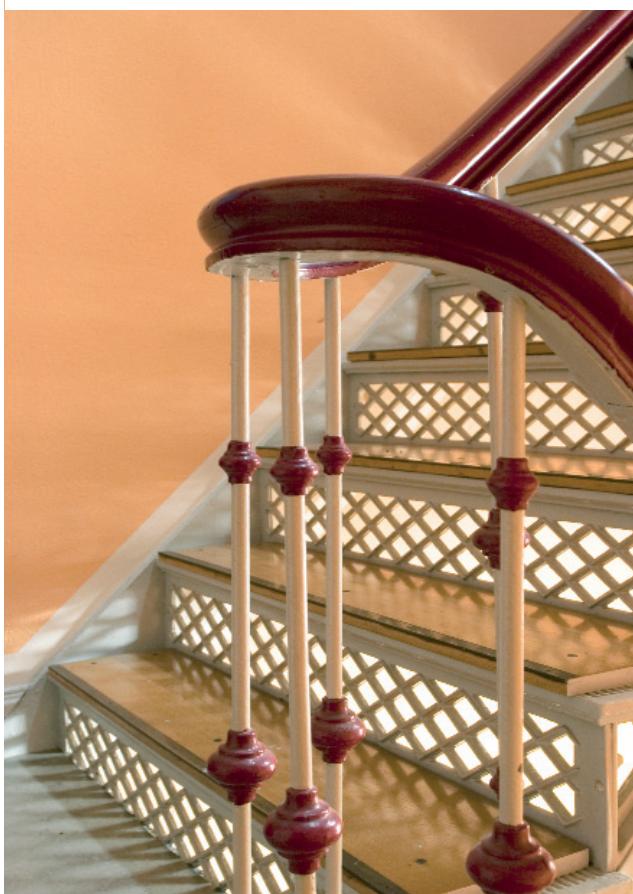
Kapaciteten er i dag 20, og udnyttelsesprocenten i 2009 var 95,5.

I mine femogtyve år som Hillerøds kriminaldommer har jeg set mange fanger komme ud fra arresthuset den direkte vej ind i den gamle smukke retssal med de fine gamle egetræspaneler og har selv sendt mange tilbage ind i arresten. I mit første tiår var der stadig enkelte af de gamle vaneforbrydere, som fik en eller to domme om året, særlig husker jeg M – da jeg fuldt og fast tror, at han efter 28 domme nu er blevet en hæderlig mand, vil jeg ikke identificere ham nærmere – som hver gang han var kommet ud, begik indbrud i den samme højskole og stjal det samme fjernsyn. Politiet vidste, hvor de kunne hente ham og kosterne; grundlovsforhør, fængsling 14 dage efter nr. 2) om gentagelse, en straf på 60 dage, som han normalt afsonede færdigt i arresthuset, altid som gangmand, fordi han var til at stole på, han blev endog sendt på byærinder og havde altid byttepengene med hjem. I en pause i en

*Mange arresthuse har ringe plads til »udenomsaktiviteter«, som også er vigtige i arresthusene.
Her en skolestue med lidt edb-udstyr. Rummet er også personalets mødelokale.*

anden sag stod jeg sammen med anklageren og M's faste forsvarer og så ned i den indre gård mellem tinghus, arrestfløj og politigård, hvor M stod og fejede. En kriminalassistent kom fordi og skoddede sin cigaret på jorden; M skældte ham ud, og kriminalassistenten samlede flovt skoddet op. I afhøringskontoret var han den store mand, men han skulle ikke komme og svine M's gård til. Jeg husker også et grundlovsforhør, hvor M mod sædvane nægtede det ene forhold af to, det andet tilstod han, det var det sædvanlige, og det fængslede jeg ham på. Da han senere havde fået sin dom for det tilstædede forhold og slap for det andet, hvor beviserne ikke holdt, sagde en fængselsbetjent efter dommen fortroligt til mig, at på vej ud af retten efter grundlovsforhøret havde M sagt »det andet har jeg også gjort, men det tilstår jeg ikke, for det kan Garde ikke bevise,« og han fik ret. Fængselsbetjenten kunne ikke lovligt videregive denne oplysning, før

En trappedetalje med smukke farver, gammelt baluster-design og lyset gennem krydsnet i bagstøddene.

den var ufarlig. En anden lidt ynkelig mand nåede også sine 30 domme eller mere som fast gæst i arresthuset, jeg husker særlig hans vrede, da jeg engang overlod sagen imod ham til dommerfuldmægtigen, han mente at have krav på at blive dømt af embedschefen hver gang. En ihærdig voldsmand, dog i det små, måtte jeg fængsle igen og igen, idet han altid begik vold mod politiet, ofte den samme politimand, når han blev antruffet; det største problem var at påse pasningen af hans eneste ven i verden, nemlig hans hund, hver gang han blev sat ind. Politimesteren dekretede engang aflivning af hunden for at spare staten de evindelige store pasningsudgifter, men det omstødtes heldigvis efter forsvarerens behjertede klage til Justitsministeriet, det manglede bare.

I begyndelsen af 1990'erne kom der en mængde butikstyve fra Rusland og Randstaterne, som under deres ophold i Sandholm, inden de blev smidt ud, stjal med arme og ben. Blev de fanget, nægtede de alt, men blev fængslet, dømt til 30-40 dage og udvist. En gang smak jeg tre måneder samt selvfølgelig fem års udvisning til to mænd ud for nogle særlig frække indbrud og var klar over, at det var i overkanten. Da forsvarerne kom tilbage efter at have konfereret med de dømte, sagde de, at de modtog dommen på vilkår, at de måtte afsone de tre måneder inden udvisningen. Jeg undlod klogeligt at fortælle, at de ville blive prøveløsladt efter to måneder, ellers havde de vel anket til skærpeelse.

I mine sidste år som dommer blev stemningen lidt hårdere, bl.a. fordi det kriminelle klientel prægedes stadig mere af andengenerationsindvandrere, men da jeg ledsagede fotografen til fotografering af min gamle arrest, glædede det mig at høre, at den gamle gode ånd ikke var forsvundet, særlig da vi hørte, at en polsk varetægtsfange med rockerrelationer havde overfaldet en ældre kvindelig fængselsfunktionær for at bemægtige sig hendes nøgler og flygte, hvorefter andre fanger, både danske og udlændinge, kom hende til hjælp og overmandede overfaldsmanden. Ridderligheden er ikke død, ej heller hos varetægtsfangerne i Hillerød arrest.